

ihletőket (251., 255.), felpanaszolja a „kevés élményt és motívumot”. (252.) Fölmerül az is, hogy világnézetének, életformájának erősen konzervatív összetevői megnehezítették számára az új kép- és fogalomvilág, az „új szavak” megtalálását. „A régi világ sáncain belül próbált ő radikálisan új verseket írni, ez pedig [...] végső soron lehetetlen. (254–255.) Egy döntő ponton nem is vallomás sodrása vagy a gondolatiság életművének emelője, hanem a játékos mesélés. (258–259.) Intellektusa általában nehézkessé tette az *Opálok* előtt.

Mindezzel, akárcsak Komjáthy és Czöbel nagyságrendi különbségének megállapításával (254.), éppúgy egyetérthetnek, mint föltehetően más bíráló. Am így végül az a gondolat is feltámad a kételkedő irodalomtörténetésben: megérdemli a külön kötet ma oly ritka kitüntetését Reviczkyhez, Komjáthyhoz hasonlóan Czöbel Minka? Nem lenne igazságosabb helyét egy immár régóta időszerű századvégi antológiában kijelölni? Olyanban, amely Endrédi, Rudnyánszky, Szalay Fruzina, Szentessy, Zempléni költészetét is felvonultatná mellette, mint a hazai fin de siècle újat-keresésének tükrét.

Nagy Miklós

Kemény Gábor: Krúdy képkalkotása. Bp. 1974. Akadémiai K. 105 l. (Nyelvtudományi értekezések, 86.)

Kemény Gábor Krúdy képkalkotásának „keresztmetszetszerű” áttekintésével a magyar próza történetének egyik tájékozódási pontul szolgáló életművére, közelebből a Krúdy-stílus kulcsjelenségére, a képanyagra tereli figyelmünket. Feldolgozása arányait tekintve a téma még szűkebben Krúdy leggyakoribb kifejezőeszközének, a *hasonlatnak* vizsgálata. A szerző megvallja, hogy munkakedvét egyféle elégedetlenség is táplálta. Elégedetlen volt azzal a közvélekedéssel, amely szerint a hasonlat ellenáll minden rendszerezésnek, és elégedetlen volt azzal a gyakorlattal, amely — elemzés helyett — Krúdy stílusában írt Krúdy stílusáról. A hasonlat szerkezetét, annak tartalmát, a hasonlítás alapját és a hasonlat funkcióját megvilágító részfejezetek valóban bizonyosságát és példáját adják a hasonlatok rendszerezhetőségének. Ez a szempontokban gazdag, finoman részletezett rendszerezés, s közelebből a hasonlat-típusokat a stílusfunkció szempontjából bemutató pompás szakasz megérel az olvasóban egy kívánságot, vagy ha tetszik: várakozás. Úgy érzi, immár nemcsak szükség, de lehetőség is van Krúdy hasonlatainak teljes számbavételére. Talán nem is monografikus formá-

ban, hanem az írói szótár sajátos fajtájaként egy „hasonlatszótárban”. (Ez a szótár bizonyára az írói szótárak, illetőleg a közmondás- és szólásgyűjtemények lexicográfiai jellegzetességeit egyesítendő.) Erre a gondolatra a sikeres rendszerezésen kívül más mozzanatok is bátorítanak. Olyanok, mint a hasonlat egészen tág értelmezése (51.), a különböző hasonlattípusok gyakori összefonódása, ami olykor odavezet, hogy az osztályozás szinte lehetetlenné válik. (58.) Gyanítható, hogy a szerző maga is vívódott efféle gondolatokkal. Egy helyütt — a szemantikai távolság mérésére ajánlott képletről szólva — ezt írja: „Képletünk ... egzakt, de durva: mintha bokszesztyűben indulnánk egy ikebanaversenyen”. (64.)

Krúdy szinesztétikus kifejezőmódját néhány szinesztétikus hasonlat (73–74.), állszinesztéziás jelzős szerkezet (10.), illetőleg vizuális-auditív képzetársítás (50.) képviseli. A szinesztézia jelenségének *külön* tárgyalását Kemény Gábor nélkülözhetőnek tartja, mivel Krúdynál csak kevés és jobbára köznyelvi példája található. Pusztán a külön tárgyalás mellőzésével azonban aligha elégedhetünk meg. A szinesztéziás jelleg gyengébb voltát a Krúdy-próza egészébe kell illesztenünk, sőt azzal szembesítenünk. Ugyanis abban a prózában jut viszonylag kisebb szerep eszerint a szinesztéziának, amelynek képanyagából a „tárgyi világ kápráztató bősége, a színek, zenék, hangulatok kavalkádja” (97.) árad. Krúdyt nem kevesen éppen a hangok, színek és illatok szerelmeseként (22.) tartják számon. Mindez azt kívánja, hogy Krúdy föltűnően kis arányú szinesztézia-használatát föltűnően figyelemre méltó jelenségként vegyük számba s ekként *elemezzük*.

A részletes elemzésbe sok-sok stíluselméleti, ill. Krúdy képkalkotására közvetlenül vonatkozó megfigyelés, ténybeli és szemléleti újdonság szövődik. Ezek közül hármat emelek ki. 1) Kemény Gábor kifejtőbben foglalkozik a *mintha* kötőszós feltételes hasonlító mondatokkal. E hangsúlyos figyelemnek kettős alapja van: egyrészt „Krúdy föltűnően gyakran alkalmazza ezt a stílusesszöveget” (41.), másrészt ez a mondatípus eddig egybeemosódott a *mint* kötőszós szabványhasonlatokkal. A szerző Krúdy hasonlatainak tüzetes elemzésével azt bizonyítja, hogy ezt a mondatípus formái, tartalmi és stílushatásbeli okok miatt mindenképpen el kell különítenünk. 2) Meggyőzően világosodik meg az is, hogy a *hangulati* megfelelésen alapuló hasonlóság kényelmes kategóriáját hasonlóság és érintkezés — elemzéssel igazolható — bonyolult együttesként kell inkább fölfognunk. 3) Az elemzés számára használható annak tudatosítása, hogy a képelemek összefüggésének feltárása nemegyszer az alkotási folyamat felderítését is lehetővé teszi.

Az efféle gazdag anyagból merítő, árnyalatosként pontos leírásra törekvő stíluselméleti terminológiai árnyalásra is ösztönöz, sőt kényszerít. Az új szempont új nevet kíván. Dicsérendő mértéktartással ugyan, de Kemény Gábor is ajánl néhányat. Ezeket például: körülíró metafora (16.), tapadásos megismerés (19.), chiasztikus hasonlat (45.), szerephasonlat (61.), sőt „képi rímek” (44.).

A szerző szembenézett a Krúdy-próza képességére, képtobzódására vonatkozó, értékelő választ igénylő kérdéssel is. Így fogalmazott: „aligha kerülhetjük meg a kérdést: erény-e ez vagy gyöngység, dicsérnivaló pozitívum vagy sajnálatra méltó hiányosság?” (81.) A kérdésre több helyen is választ adott. Először rögtön a kérdés után így: „Azt hiszem, hogy mindkettő.” Mértéktartást tükröző felelet. Fontosabbnak érzem azonban az elemzés végére illesztett értelmező állásfoglalást: „az írói képalkotás funkciójának ilyen irányú eltolódása jellegzetes velejárója, tünete az epika általános szubjektívizálódásának, lírai mozzanatokkal való telítődésének, vagyis annak a világirodalmi hatósugarú áramlatnak, mely a magyar irodalomban — nem lebecsülendő előzmények után — éppen Krúdy életművében öltött klasszikus módon testet”. (100.) Valóban, a föltett kérdésre olyan választ kell adnunk, amelynek a magja Krúdy stílustörténeti helyének megjelölése.

Puztai Ferenc

Veres Péter koszorúja. Kortársak írásai, emlékezései. A kötetben szereplő írásokat válogatta és szerkesztette Rádics József. Szaklektorok: Darvas József, Kállai Gyula. Bp. 1973. Táncsics K. 439 l. + 26 m.

A magyar szakszervezetek kiadója, a Táncsics, tette le az első irodalmi koszorút Veres Péter alig pár éve domborodó sírhalmára. Veres Péter koszorúja címen — Rádics József gondos munkájával — egy külsőleg is szép formájú könyvben tisztelget az író emléke előtt. Irodalomtörténeti előzményei között a Babits-emlékkönyvet (1941), illetve a Móríc Zsigmond ébresztését (1945) említhetjük meg. Nem méltatlan azokhoz. Ugyanolyan alapkönyve lesz a Veres Péter-kutatásnak, mint az előbbieket Babits, ill. Móríc Zsigmond életműve búvárlóinak.

A Veres Péter koszorúja írásait három rétegre bonthatjuk.

Az emlékezők egy része a közéleti ember alakját ébreszti. Az első helyre Kádár János: *Emlékezés Veres Péterre* című írása kívánkozik. Ő a párt és Veres Péter viszonyáról szólva jelenkori történelmünk legfontosabb dimenziójában helyezi el a nagy író alakját. Elisme-

ri önkritikusan, hogy volt pillanat, amikor a párt és Veres Péter között olykor fellobbanó vitában nem az akkori pártnak, hanem Veres Péternek volt igaza. Az ötvenes évek elejét írták akkor. — Igen figyelemreméltó Gáspár Sándor: *Tiszta ember volt*, és Kállai Gyula: *Arcképvázlat Veres Péterről* című írása. Kállai félig már az irodalomtörténeti mondanivalójuk közé is sorolható lett volna. A politikus társak írásai közül Bognár Józsefét tenném az első helyre: *Emlékezés Veres Péterre*, a szocialista társadalom felejthetetlen közéleti harcára, s Ortutayét: *Az első találkozásokról*.

Megszólalnak a kötetben irodalomtörténészek is. Közülük első helyen B. Nagy Lászlót kell említeni: *Őrök számadás-a megjelenése idején, 1964-ben figyelmet keltett. Kötetének; A teremtés kezdeté-nek is egyik legszebb darabja. Veres Péter írói indulásáról Béli Miklós írt jelentős tanulmányt. A kötet irodalomtörténetileg legtanulságosabb írásait írók, író-társak írták. A sort Gaál Gábor nyitja meg, Bálint György folytatja, s a továbbiakban idejegyezhetjük az utolsó ötven év magyar irodalmának sok nagyon fontos nevét: Erdei Ferenc, Révai József, Nagy Lajos, Móríc Zsigmond, Nagy István, Sinka István, Lukács György, Sarkadi Imre, Illés Endre, Fábry Zoltán . . . ha tovább sorakoztatnám a nevet, valóban névsorolás lenne.*

Írjuk ide azonban külön a két legfontosabb nevet: Illyés Gyula, Németh László. Mindketten indulása pillanatától mellette álltak. 70. születésnapján Németh László adott róla interjút Tóbiás Áron nevezetes magnójának. Illyés a sírnál búcsúztatta. Utóbb pedig a nagy példányszámú napilapban, betegszobájából küldött remek cikkében fedezte fel újra, a Magyar Remekírók-sorozatban megjelent Veres Péterben a páratlan realista tehetséget.

Varga József

Lovass Gyula: Kilenc hős visszatér. Bp. 1973. Magvető K. 530 l.

Tisztelet, becsület a *Magvető* Kiadónak, amiért — bizonyára anyagi szempontokat félretéve — félszáznál több lapot számláló kötetben megjelentette egy harminc évvel ezelőtti tragikus betegségben elhunyt fiatal író-esztéta életművét — és teljes elismerés mindazoknak, akik a gyűjtemény kiadását szorgalmazták.

A kötet megjelentetését egyébként korántsem csak a kortársi kegyelet indokolta: Lovass Gyula (maga-kiegészítette családi nevén Dorogi-Ortutay Gyula) a két háború közötti korszak irodalmának — az ugyancsak tragikusan elpusztult Örléy István mellett — egyik legtehetségesebb és legrokonszenvesebb ígérete volt, az beszédlő próza és az esszé területén